

molla câmî
ney'in
Feryâdi

Naynâme

Şerh ve Tercüme: Hoca Neş'et Efendi

TASAVVUF
KLASİKLERİ

NEY-NÂME

1. Şekil Özellikleri

Hoca Neş'et'in tercüme eseri olan Nay-nâme (Tercüme-i Şerh-i Dü Beyt), Molla Câmi'nin¹⁶ Şerh-i Dü Beyt adlı Farsça eserinin çevirisidir. Eserde Câmi, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin ilk iki beytini 115 beyitle manzum olarak şerh etmektedir. Eserde tasavvufî terimlerin açıklandığı mensur parçalar da yer almaktadır. Manzum bölüm, mesnevi nazım şekli ile yazılmış olup aruz ölçüsüyle remel bahrinin *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Bu, aynı zamanda Mesnevî'nin de kalıbıdır.

2. Muhteva Özellikleri

2.1. Eserin adı

Hoca Neş'et'in Nây-nâme'si, ulaşabildiğimiz kaynaklarda ve eserin tespit edebildiğimiz yazma nüshalarında Tercüme-i Şerh-i Dü Beyt,¹⁷ Şerh-i Dü Beyt-i Neş'et,¹⁸ Nay-nâme,¹⁹ Risâle-i Nâiyye²⁰ gibi farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Hoca Neş'et, Molla Câmi'nin Şerh-i Dü Beyt'ini yalnız tercüme etmekle yetinmemiştir.²¹ Eserde âyet ve hadisler,

deyimler, tasavvufî terimlerin açıklamaları, Hoca Neş'et'in kendi şiirleri, başka şairlere ait meşhur mısra ve beyitler, peygamber kıssaları, Hz. Ali ve diğer sahabelerle ilgili alıntılar, evliya menkıbeleri, halk hikâyeleri ve Hoca Neş'et'in bizzat şahit olduğu olaylar yer almaktadır. Bundan dolayı eser tercümeden öteye telif bir eser hüviyetindedir. Hoca Neş'et, eserin Giriş bölümünde "...tercümeye niyyet kılındı" demekte ve bir adlandırma yapmamaktadır. Yukarıda anılan başlıkların ise müstensihlerce konulduğu anlaşılmaktadır. Şu hâlde, telifi hüviyette olması yönüyle esere "Nay-nâme" diyebiliriz.

2.2. Eserin konusu ve bölümleri

Eser üç ana bölümden oluşmaktadır: 1- Hoca Neş'et tarafından yazılan Giriş bölümü, 2- Câmi'nin şerhi, 3- Son Söz. Câmi'nin şerhi de üç bölümden meydana gelmektedir: a) telif sebebi ve özür, b) Mesnevî'nin 1. ve 2. beytinin manzum şerhi, c) sonuç.

Birinci bölümde Hoca Neş'et, eseri tercüme etme sebebini açıklar. Buna göre bir gün Fındıkzâde'de Nevbahar Mahallesi'ne doğru giderken Gülşenî şeyhi Said Efendi ile karşılaşır. Said Efendinin daveti üzerine tekkeye gider. Sohbet sonunda onun teklifi ve ısrarı ile tercümeyi üstlenir.

İkinci bölüm, Molla Câmi'nin şerhinden oluşur. Bu kısım kendi arasında üç bölümden meydana gelir: Telif sebebi ve özür: Câmi, bu bölümde eserinin konusunu belirtir ve Mesnevî'nin ilk iki beytini şerhe cüretinden dolayı özür diler. Eserin konusu; neyin anlamı ve onun, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin başında belirttiği hikâyeleri ve şikâyetleridir. Şerh: Mesnevî'nin birinci ve ikinci beytinin şerhidir. Bu beyitler:

Bışnev ez-ney çun hikâyet mî koned
*Vez-cudâyîhâ şikâyet mî koned*²²

Kez-neyistan tâ merâ bebrîde end
*Ez-nefirem merd ü zen nâlîde end*²³

Sonuç: Câmî bu bölümde kendisine seslenir ve okuyucuya hitap eder. Yüce Yaratıcı’dan başka her şeyden yüz çevirerek yalnız O’na yönelmeyi öğütler.

Üçüncü bölüm, Hoca Neş’et’in son sözünü içerir. Bu bölümde 27 beyitlik bir manzume yer alır, eser bu manzume ile sona erer.

3. Eserde Anılan Peygamberler, Din Büyükleri ve Tasavvuf Uluları

Hoca Neş'et, eserinde sık sık din büyüklerinin, tasavvuf ulularının kıssalarını aktarmakta, âyet ve hadislerden iktibaslar yapmakta, kendi şiirlerinden ve başka şairlerden örnekler vermektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

Yâkûb ve Yûsuf Peygamberler

Hz. Yâkûb, Hz. İshak'ın iki oğlundan biridir. Nübüvvetle vazifelendirilmiştir. Lakabı "İsrail"dir. Yûsuf kıssası ile ilgili olarak, Yûsuf'un kanlı gömleğini ona getirmeleri, ağlamaktan gözlerine perde inmesi, Yûsuf'un kokusunu uzaktan hissetmesi, Yûsuf'un gömleğini sürünce gözlerinin açılması gibi özelliklerle anılır.

Hz. Yûsuf, Hz. Yâkûb'un on iki oğlundan biridir. Rüyasında ay ve güneşin ona secde ettiğini görür. Babası onu çok sevdiği için diğer kardeşlerince kıskanılır. Kuyuya atılır. Gömleği kana bulanıp Hz. Yâkûb'a verilir. Kuyudan çıkarılır ve Mısır'a götürülür. Mısır azizinin kölesi olmak üzere misk karşılığında satılır. Zeliha ile karşılaşır. Zeliha ona âşık olur. Zeliha'dan kaçarken gömleği yırtılır, zindana atılır. Hükümdarın gördüğü bir rüyayı tabir ederek zindandan kurtulur. Mısır azizi olur ve Zeliha ile evlenir.

Süleyman Peygamber

Dâvûd Peygamber'in oğludur. On iki yaşında sultan olur. Babası gibi hem sultan, hem peygamberdir. Tahta oturduktan dört yıl sonra babasının vasiyeti gereği Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'nın inşasına başlar. Bina yedi yılda tamamlanır. Bundan sonra Kudüs'te büyük bir saray yaptırır. Bu bina da on üç yılda yapılır. Bir yıl sonra Yemen hükümdarı Belkıs'la

görüşür. Belkis, ona tâbi olur. Daha sonra doğunun ve batının bütün hükümdarları ona tâbi olur. Peygamber Süleyman, bu şekilde kırk yıl hüküm sürer ve sonunda vefat eder.

İskender-i Zülkarneyn:

Tarihte Büyük İskender ile Makedonya hükümdarının oğlu olan ve İran'ı ele geçiren İskender olmak üzere iki İskender vardır. Her ikisi de “Zülkarneyn” olarak anılır. Kur’ân’da Kehf Suresi 83-99’da adı anılan, Hızır ile can suyunu aramaya giden, Çin seddini veya Ye’cûc ve Me’cûc seddini yapan, peygamber ve hükümdar olan birincisidir. Arap hükümdarlarından Yemen’de hüküm süren Hârisü’r-râyîş’in oğludur. Adı Abdullah b. Dahhak veya Mus’ab b. Abdullah’tır.

Hız. Ali:

Babası, Hız. Peygamber’in amcası Ebû Tâlib b. Abdilmuttalib b. Hâşim; annesi, Fâtıma binti Esed b. Hâşim’dir. Bi’setten yaklaşık on yıl önce Mekke’de doğmuştur. Ebu Tâlib’in en küçük oğludur. Mekke’de baş gösteren kıtlık üzerine Hız. Peygamber’e verildi. Böylece beş yaşından itibaren Hız. Peygamber’in yanında büyüdü. Hız. Hatice’den sonra Müslüman oldu. Hız. Peygamber’le ilk namaz kılan kişiydi. Hız. Peygamber’in hicreti sırasında Mekke’de kaldı. Medine’de Hız. Peygamber’e kardeş oldu. Kızı Fâtıma ile evlendi. Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere hemen hemen bütün savaflara katıldı. Halifeliği döneminde Cemel ve Siffin savaflarından sonra 24 Ocak 661’de İbn-i Mülcem adlı bir Hâricî tarafından Kûfe’de şehid edildi. Türbesi Irak’taki Necef şehrinde.

İbn-i Abbas:

Adı Abdullah'tır. Hz. Peygamber'in amca oğludur. Hicretten üç yıl önce Mekke'de doğdu. Annesi, Hz. Hatice'den hemen sonra Müslüman olan Ümmü'l-Fazl Lübâbe'dir. 630'da babası ile birlikte Medine'ye hicret ettiği rivâyet edilir. Hz. Osman'ın halifelîği döneminde sık sık Arabistan dışına çıkmıştır. Kuzey Afrika, Cürcan, Taberistan ve İstanbul'a gitmiş; Hz. Ali'nin halifelîği döneminde, onun safında Cemel ve Sıffin savaşlarına katılmıştır. Hakem olayında Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin hakemliğine karşı çıkmış, daha sonra Basra valiliğine atanmıştır. Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye gitmekten vazgeçirmeye uğraşan İbn-i Abbas, başarılı olamamıştır. Kerbelâ olayını duyunca ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Kendisine yapılan halifelik tekliflerini reddeden İbn-i Abbas, yetmiş yaşında Tâîf'te vefat etmiştir.

Bâyezîd-i Bistâmî:

Adı, Ebû Yezîd Tayfur b. Îsâ el-Bistâmî'dir. Dedesi Mecusi iken İslâmiyet'i kabul etmiştir. Âdem ve Ali adında iki kardeşi vardı. Bunlar da onun gibi zahid kimselerdi. 848 veya 875'te vefat etmiştir.

Pîr-i Mehne

Hindistan'da Dekken eyaletlerinden, İrşadâbâd ile Haydarâbâd arasında yer alan Mehne şehridir. Zamanının büyük sûfilerindendi. Mehneli olduğu için Pîr-i Mehne olarak ünlenmiştir.

Habib-i Neccâr:

Kur'ân'da Yâ-Sîn Sûresi 13-29. âyetlerde anılan kişidir.

Antakyalı'dır. Zamanında şehre gelen elçilere iman eden tek kişidir. Âyetlerden anlaşıldığına göre, iman ettiği için öldürülmüştür.

Kârun

Hız. Mûsâ zamanında yaşamıştır. Onun izniyle simya ilmini öğrendi, böylece çok zengin oldu. Fakat hasisliği ve cimriliği yüzünden servetiyle birlikte helâk oldu.

Said Efendi

1800'lü yıllarda Fındıkzade Nevbahar Mahallesi'nde, Molla Gürânî Camii civarında bulunan Gülşenî Tekkesi'nin şeyhidir. Nay-nâme onun isteği ile kaleme alınmıştır.

4. Nay, Neyistan ve Merd ü Zen'in Anlamları

Mesnevî'nin şerhe konu olan birinci ve ikinci beytinde zikredilen nay, neyistan ve Merd ü Zen hem bu eserde, hem de diğer Mesnevî şerhlerinde farklı anlamlar atfedilir. Nay-name'den hareketle bu kelimelerle ilgili şunlar söylenebilir:

Nay:

Kamış parçası, kalem, insan, Hz. Muhammed, peygamberler, Mevlânâ ve Tasavvuf ehlini ifade eder.²⁴

Neyistan:

Eşyanın yaratılışının ikinci aşamasıdır. Bu aşamaya gayb-ı sâni ve taayyün-i sâni denir. Burada eşya ilk modelleri ile bulunur. Bu ilk modeller birbirlerinden ayrıdır. Ayrılığı hikâye etme ve ondan şikâyetlenme burada başlar.

Merd ü Zen

Merd ‘adam’, Allah’ın isimleridir. Zen ‘kadın’, kâinatın aynıdır. Kâinatın yaratılışında beş mertebe vardır. İsimler ve öz, altıncı basamak olan insanlık âlemine gelerek ilk mertebeden uzak düşer. Ayrılıkları hikâye etme ve şikâyetlenme bundandır.

NEŞ'ET'İN ÖN SÖZÜ

Rahmân ve Rahîm Allah adıyla.

Ey şairlerin kamış kalemi! Ses ver. Gülzarın süsü ol, gül bahçesine vefa göster. Bülbülün inleyen nağmeleriyle beslenen NEŞ'ET'e ve mana gülşeninde temiz dostlara can ver.

Kalemim tahmîd ve temcîd girişiyle salât ve selâm getirdikten sonra âşıkların gönül kadehini neşeyle doldurur, yanaklarını al al eder; âdeta gül bahçesindeki bülbüle dönmüştür. Bunun sebebini şöyle açıklayayım: Santura çubuk, kanuna mızrap vurur gibi satırlara kalem vuran bu ben çok kusurlu Neş'et:²⁵

Cihân-ı mihnet ü deşt-i melâmet

*Muhabbet vâdîsi mecnûnu Neş'et*²⁶

beytinin rüzgârıyla seher vakti İstanbul'da Molla Gürânî Camii²⁷ yakınında Nevbahar Mahallesi²⁸ olarak bilinen, özlediğim yöne doğru uçar gibi giderken yolumun üzerinde ansızın Said Efendi hazretleriyle karşılaştım. O; sûret ile mânânın pîri, Gülşenî yolunun²⁹ önderi, Rûşenî³⁰ çirasının göz nuru, irfan dünyasının kutbu,³¹ sâliklerin Kâbe'si, *kün fe-kân*³² özünün sırrına ulaşmış, âriflerin baş tacı, Gülşenîler'in Rıdvan'ıdır.³³ Onun amber kokulu, gül huyly Muhammedî

ahlâklı, cennet yaradılışından feyizlendim. Mizacının ıtır kokulu rüzgârıyla hoşnut oldum. Temiz ve rûhânî tabiatının iltifatıyla sevindim. Beni o çevrede bulunan İrem'e³⁴ benzer tekkesine davet etti. Ona katılıp tûbâ³⁵ salınışlı boyunu gölge gibi takip etmemi istedi. *Bülbülü olduğum cennetin gül bahçesine uçarım* mısraını söyleyip davete icabet etme gereğine uyarak;

*Andelîbiz gül-i gülzâr pesendâdesiyiz*³⁶

nağmesiyle yan yana, konuşa konuşa Gülşenîler sarayı olan tekkelerine vardık. O anda âşıkların gönlüne dolan ilhamlar gibi şuhûd aynasında³⁷ şunlar cilve etti:

Gülzâr-ı cenân anda bir gül

Âh-ı dil-i âşıkân sünbül³⁸

Tekkenin her köşesi cenneti andıran izlerle dolu azametli bir gül bahçesiydi. Tevhîd³⁹ ışığı ile nurlanmış gülü, ulvî âlemi⁴⁰ kışkandırırıldı. Kutsal nağmelerle öten bülbülü, semanın en yüksek katını imrendirirdi. Burada dostlar Bezm-i elest⁴¹ neşesiyle ve zuhûr kadehinin cür'asıyla⁴² sarhoş olurdu. O köşkün temiz sofasında Said Efendi hazretleriyle sohbet ettik. Muhabbet kadehini beraber içtik.

Devr eyler idi piyâle güftâr

Ser-mest idi cümle mest ü hüşyâr⁴³

Aşk ve muhabbet meclisinin taşkın bir kadehi, aşk neşesinin sâkisi, sevgililerin sultanı, âşıkların Kâbe'si ve sâdıkların başı olan, *mukaddes ruhlu*, Hz. Mevlânâ'nın aşk neşesi ve zuhur⁴⁴ kuvvetiyle kendinden geçtiği sırada meydana getirdiği Mesnevî-i Mânevî'sinin başındaki iki cihana bedel iki beytine; büyük üstat, ilâhî aşk ile dolup taşmış Câmi hazretlerinin, *Allah ruhunu sevindirsin*, yazdığı çok kıymetli şerh kitapçığını saygı ile tutup dizine koyan Said Efendi şöyle dedi: "Ey şanı yüce büyüklerin nesebini yazan! Ey aşk meclisinin taşkın kadehi! Ey pîrlerin gaybî dillerinin tercümanı! Ey büyük küçük,

hür köle, herkesin hizmetçisi! Senin manayı araştıran hayal kalemin; bu kendisi melek yüzlü, sevgili görünüşlü, kalpleri perişan eden şerh gelinini bilgi odasında Rûmî süsü ve Türk edası ile cilvelendirsin. Böylece bu gelin yedi kat süsle yedi cennetin peri yüzlü hûrilerini kıskandırsın.” Bu büyüleyici sözlerle fakirin şuursuz dimağını, binlerce bülbülün destan okuduğu gül bahçesine, dahası bülbül kafesine ve tambur kâsesine döndürdü. Her ne kadar kabiliyetsizliğimin hazan kuraklığına, istidadımın yokluğuna ve cehaletimin çıkmaz sokağına sığınıp, özür dileyerek affımı istediysen de beni ısrar kadehi ile sarhoş etti. Sonunda utandım. *emir edepten üstündür*, mâzeretiyle Said Efendiyi kırmaktansa anlayış kusuruma ve kabiliyetsizliğime rağmen yüce Allah’a tevekkül ederek ve büyüklerin himmetine sığınarak işi kabul etmeyi tercih ettim ve çeviriye başladım. *Neş’et mecburdur, mecbur olan mâzurdur ve özrü kabul edilmiştir. Allah varılmak istenen yolun en iyi rehberidir.*